

Филик Олег Зеновійович

Еволюція підходів до управління соціокультурним розмаїттям: теоретичний та емпіричний контексти

УДК 316.48+373.57

DOI <https://doi.org/10.24195/2414-9616.2023-4.17>

Филик Олег Зеновійович
доктор філософії з політичних наук,
доцент кафедри менеджменту
та соціально-гуманітарних дисциплін
Львівської філії Європейського
Університету
вул. Кушевича, 5, Львів, Україна
ORCID: 0009-0006-4048-9949

У запропонованій статті підкреслено різноманітність підходів до управління соціокультурним розмаїттям та інтеграцією, які існують у сучасній політичній теорії і практиці. Всі ці підходи розташовані в континуумі від максимальної однорідності (або ж монокультурності) до максимальної різноманітності (або ж мультикультурності). У цьому контексті дослідження розглядає базові підходи до управління соціокультурним розмаїттям, а також можливість їх комбінування чи протиставлення, враховуючи теоретичний і практичний контексти. Розвідка проводилась із використанням різних загальнонаукових методів і специфічних методів політичної науки, включаючи порівняльний аналіз, системний аналіз, спостереження, аналіз публічної політики та суспільно-політичного дискурсу тощо. Своєю чергою, методологічно стаття поєднала історичний, інституціональний, нормативно-ціннісний, соціально-конструктивістський, поведінковий, соціологічний підходи. Враховуючи це, у дослідженні проаналізовано генезу, сучасність і різні наявні способи управління соціокультурним розмаїттям, інтеграцією меншин і мультикультурністю на теоретичному і практичному рівнях з використанням прикладів із різних країн світу. У результаті було виявлено значні теоретичні та практичні розбіжності в національних підходах до управління соціальним і культурним розмаїттям, котрі умовно можна розподілити на такі категорії або опції, як асиміляціонізм, мультикультуралізм, космополітизм й індивідуалістична інтеграція (або інтеграціонізм). Водночас важливо зауважити, що ці підходи не є абсолютними і беззаперечними, хоча вони все більше та більше враховують менш формальні та нормативні аспекти громадянства й інтеграції. Також було визначено, що багато підходів до управління соціокультурним розмаїттям в даний час характеризуються зростанням «жорсткості». Однак стаття вказує на потреби подальшого розвитку теорії для більш якісного вивчення, охоплення та структурування різних форм управління соціокультурним розмаїттям у світі й окремих країнах.

Ключові слова: соціокультурне розмаїття, асиміляціонізм, інтеграція, мультикультуралізм, космополітизм, мультикультурність.

Вступ. Історично і поточно, особливо в контексті міграційних процесів, різні країни світу мають відмінні підходи до регулювання й управління соціокультурним розмаїттям та інтеграцією. Так, деякі з них спрямовані на створення суспільств з максимальною однорідністю (монокультурністю), тоді як інші сприяють розвитку різноманітності (мультикультурності) в суспільствах і культурах різних країн, регіонів і навіть частин світу. Всі ці підходи можна розглядати як спектр, де кожна точка представляє різний ступінь балансу між цими двома крайнощами чи полюсами управління соціокультурним розмаїттям, хоч різні дослідники і практики можуть різним чином ідентифікувати і наповнювати цей спектр. З цього погляду, важливо вивчати різні підходи щодо управління соціокультурним розмаїттям у світі – що теоретично і практично, що на рівнях національних, регіональних, наднаціональних і міжнародних, адже це є однією з сучасних ключових політичних, громадських, наукових і навіть глобальних проблем.

Мета та завдання. Мета дослідження полягає в тому, щоб цілісно охопити, структурувати і систематизувати основні підходи до управління соціокультурним розмаїттям, зокрема на предмет їхнього можливого і варіативного протиставлення або поєднання, в тім числі беручи до уваги теоретичний та емпіричний контексти. Розв'язання

поставленого завдання дозволить зробити ще один крок на шляху вироблення всеохоплюючого знання про управління розмаїттям у сучасному світі.

Огляд літератури та методи дослідження. Заявлена наукова проблематика знаходить відображення у дуже широкому масиві наявних досліджень, зокрема за авторством таких вчених, як Б. Баррі [2], К. Бертоцці [3], Р. Брубейкер [4], С. Вертовец та С. Вессендорф [31], Е. Вест [33], В. Гудман [8], К. Йопке [11], Н. Мір і Т. Модуд [17–24], Б. Рот [27], А. Фавелл [6], А. Тріандафілідіду [29; 30], С. Чоквет [5] й інші. Однак навіть така широта досліджень підходів до управління соціокультурним розмаїттям досі не дозволила виробити уніфікованого або консолідованого підходу з цього приводу, адже різні вчені мають різні бачення, а кількість самих підходів до управління розмаїттям і розуміння шляхів їхнього протиставлення чи поєднання суттєво варіюють. Відповідно, задля того, щоби максимально повно та якісно охопити тематику управління соціокультурним розмаїттям, зокрема на предмет протиставлення і поєднання різних підходів, у нашому дослідженні наголошено на виборі релевантних методів і методології дослідження та їхньому належному поєднанні. Відтак у дослідженні використано як загальнологічні методи, так і специфічні й емпіричні методи політичної науки і соціальних наук загалом, серед

яких: порівняльний, системний і структурно-функціональний аналіз, спостереження, ситуаційний аналіз та аналіз публічної політики і суспільно-політичного дискурсу. Своєю чергою, методологічно стаття побудована на таких підходах, як історичний, інституціональний, нормативно-ціннісний, соціально-конструктивістський, поведінковий і соціологічний, завдяки чому забезпечується врахування як теоретичних, так і емпіричних аспектів наукової проблеми та розв'язання поставленої мети і завдань.

Результати. Огляд наявних наукових досліджень та реальної суспільно-політичної практики в різних країнах світу (історично та поточно) демонструє, що відбувається й інтенсифікується компонування різних підходів та моделей управління соціокультурним розмаїттям й інтеграцією меншин, причому як на рівні окремих країн, так і регіонально, наднаціонально і навіть міжнародно. Але і досі проблематичним лишається виокремлення завершеного переліка чи спектра підходів до управління соціокультурним розмаїттям, а тому є запит на його уточнення, а відтак на порівняння процесів у рамках різних і кожного з підходів.

З цього приводу вартує зазначити, що найпростішою і часто вживаною є логіка, згідно з якою виділяють два базові підходи – як дві протилежності чи дві сторони спектра – до управління соціокультурним розмаїттям та інтеграцією, котрі свою релевантність отримали на тлі зростаючих імміграційних процесів, загроз тероризму та перспектив або ризиків консолідації суспільств [5]. Серед них асиміляціонізм (відомий як «жорстка» інтеграція) та мультикультуралізм (відомий як «м'яка» інтеграція). Перший підхід, який доволі часто називають «республіканською моделлю» [13; 26], ґрунтується на погляді на культурні відмінності і розбудований довкола ідеї рівності та гідності всіх громадян. Цей підхід спирається на універсальні політичні цінності і втілюється, приміром, у таких країнах, як Франція та Швейцарія тощо. На противагу, зворотним підходом до інтеграції є другий напрям, який базується на припущенні про розмаїття та відмінності, виходячи з універсального принципу, що всі люди мають право на життя відповідно до своїх звичаїв, традицій і культури. Цей підхід особливо поширений у таких країнах, як Сполучене Королівство, Нідерланди, Німеччина й інші [3]. Попри те, що обидва підходи спрямовані на досягнення спільної мети інтеграційної політики й управління розмаїттям – забезпечення рівності для всіх громадян, – вони суттєво різняться методами досягнення цієї мети. У першому випадку, згідно з асиміляціонізмом, рівність досягається головню шляхом активної асиміляції ідентичності незалежно від різниці між культурами. Отже, цей підхід до управління соціокультурним розмаїттям базується на відмові від будь-якої диференціації. У другому ж

випадку, тобто за мультикультуралізму, рівність досягається шляхом стимулювання індивідуальних можливостей, тому цей підхід ґрунтується на визнанні і підтримці всеохоплюючого розмаїття [5]. Окрім того, все частіше спрацьовує емпірично підтвержене уявлення про те, що в кожній країні існують свої унікальні «законои» й особлива логіка управління розмаїттям [3].

Це однозначно вказує на недостатність погляду з двома базовими підходами до управління соціокультурним розмаїттям та на потребу переходу на ширшу логіку через часті протиставлення та поєднання певних обрисів двох базових підходів (про які йшлося вище) у тих чи інших емпіричних випадках. Тим паче, що спрощене (дихотомічне) трактування підходів може призвести до неповного розуміння того, як різні країни управляють своїм розмаїттям. Оскільки кожний підхід і випадок управління розмаїттям та інтеграцією залежить від політичної системи і навіть політичних інститутів кожної конкретної держави тощо [5] та майже завжди є публічною філософією, політичною парадигмою, інституційною та дискурсивною структурою можливостей або навіть національною культурною ідіомою такої держави [4; 6; 12], на яку накладається історичне та поточне розуміння соціокультурного розмаїття та способів і механізмів управління ним [30]. А також враховуючи те, що жодний теоретизований підхід до управління соціокультурним розмаїттям (особливо коли таких підходів надто мало чи навіть мінімум) не можна трактувати як статичну або однорідну/гомогенну культурну структуру, цілком незалежний аналітичний чинник і навіть порівняльну змінну. Адже кожний окремий аналітичний випадок постає як складна динамічна система, в якій розробляються, змінюються, модифікуються й імплементуються дуже різні концепти соціокультурного розмаїття, рівності, ідентичності, інтеграції тощо [3]. Відповідно, це змушує теоретиків і практиків створювати й апробувати нові класифікації підходів щодо управління соціокультурним розмаїттям або навіть відмовлятися від цієї стратегії внаслідок застосування більш описових алгоритмів (а не таксономій) пояснення конкретних національних і наднаціональних кейсів інтеграції та мультикультурності.

Відтак розширена схема полягає у виокремленні вже більше (а не двох) підходів до управління соціокультурним розмаїттям й інтеграцією. Причому в одному випадку таких схем або підходів є чимало і вони пов'язані з реальною практикою чи не кожної конкретної країни, яка управляє культурним розмаїттям у різних напрямках та в різний час [4; 6; 22]. Приміром, у Франції основний акцент робиться на індивідуальній інтеграції в громадянську культуру за умови, що релігійна й етнічна належність зберігаються як приватні аспекти і впроваджується відкрита політика при-

йняття громадянства [4]. У Великій Британії же задіяно більш ліберальний підхід до мультикультурності, що спирається на інтеграцію на основі груп і спільнот, тобто враховуючи не лише індивідуальні, а й колективні права і потреби іммігрантів та меншин [6; 22]. Своєю чергою, у Бельгії ситуація ускладнюється її внутрішніми розбіжностями і федеративною структурою влади. В цій країні вимоги і права іммігрантів стикаються зі складною федеральною політикою і можуть породити нерівновагу між двома базовими бельгійськими етнічними групами – валлонцями та фламандцями [30]. Натомість у Данії відповідні громадянські і політичні дискусії концентруються на універсальному сприйнятті суспільства як держави добробуту, де особливий акцент робиться на важливості рівності [25]. У Німеччині ж, від зворотного, спостерігається чи раніше спостерігалась тенденція до обмеження тривалої імміграції, що пов'язано з уявленням про німецьке суспільство як мононаціональне і монокультурне, навіть за наявності в країні великої кількості іммігрантів на протязі десятиліть [4], а тому тут превалує ідея, що соціальні і культурні зміни розглядаються як загроза автентичності німецького суспільства й інституціонізованих структур влади.

Доволі близька чи подібна різноаспектність підходів щодо управління соціокультурним розмаїттям та знакова контраверсійність політичних дискусій притаманна й для інших країн Європи і світу, причому не залежно від того, коли вони почали масово приймати іммігрантів або ж коли у них поглибився відтік емігрантів [29; 30]. Відповідно, одні країни (Іспанія, Італія тощо) апробували й інституціонізували культурний плюралізм і навіть регіональні утворення із лімітованою владою, інші країни (Бельгія та Швейцарія) – тільки мовний плюралізм з територіальними громадами, але більшість країн (для прикладу, Бельгія, Велика Британія, Нідерланди, Німеччина, США, Франція тощо) – ще більш обмежені схеми управління мультикультурністю із пріоритетом спільної релігії, громадянства чи національності (а іноді і всіх цих компонентів). Хоча, на противагу, все це дуже умовно і слабо відповідає певним класифікаційним патернам [3], адже всі наявні національні моделі управління соціокультурним розмаїттям у світі ніколи не були «ідеальними» типами – ані теоретично, ані емпірично. Окрім того, ці моделі ніколи не мали ідентичного або ж принаймні подібного, стійкого, однозначного і послідовного інституційного й політичного закріплення – ні концептуально, ні нормативно, ні фактично, – а тому є радше «прикметниками» чи множиною полісемічних і взаємно суперечливих опцій мультикультурності й інтеграції [9].

В іншому ж випадку підходи до управління соціокультурним розмаїттям постають більш структурованими та таксономічними, оскільки

передбачають комбінування в певну (більшу двох) кількість своєрідних «ідеальних» моделей, які «розташовані» поміж асиміляціонізмом і мультикультуралізмом чи, інакше кажучи, поміж «жорсткою» і «м'якою» інтеграцією та їхніми позитивними і негативними наслідками в тій чи іншій країні і загалом [2; 3; 8; 11; 30; 31]. Річ у тому, як зазначено вище, що обмежена (до двох) кількість підходів або моделей управління соціокультурним розмаїттям та інтеграцією нерелевантна, статистично слабко пояснювальна та погано охоплює емпіричну ситуацію [3]. Відтак кількість опцій і підходів до управління розмаїттям треба збільшувати доти, доки не вдасться теоретично й емпірично забезпечити більшої валідності та стійкості цих опцій і підходів – нормативно, ціннісно, історично й навіть інституційно. Саме у цьому контексті пристальної уваги потребує чотирискладова логіка класифікації підходів щодо управління соціокультурним розмаїттям та інтеграцією авторства Т. Модуда, в якій у доповнення до асиміляціонізму та мультикультуралізму виокремлено індивідуалістичну інтеграцію і космополітизм (див. табл. 1) [19; 21; 23; 24]. Тут наголос зроблено на тому, що коли йдеться про соціокультурне розмаїття й управління ним у сучасному світі, то типово за основу беруться теорії і практики, з одного боку, в США і Канаді, а з іншого – в різних країнах Європи, адже ці частини світу колосально різняться між собою і майже не можуть наслідувати одна одну. Так, у Північній Америці, особливо в США, традиційно властивий розкол передусім між «білими» і «чорними» (чи «кольоровими») [7] у рамках біологічного розуміння раси, а натомість в країнах Європи – між християнами та мусульманами (й іншими конфесіями) у рамках соціокультурного трактування «расових» відносин [19; 21]. Відповідно, це веде до різних реакцій населення та національних урядів у різних країнах світу, а тому й породжує різноманітні підходи до управління соціокультурним розмаїттям. Останні, особливо в країнах Європи, є дуже різнорідними і точно виявляються набагато різноманітнішими й іншими опціями, аніж мультикультуралізм та асиміляціонізм.

Згідно з такою – соціокультурною та макросимволічною, а не соціально-економічною логікою [16] – асиміляційний підхід у своїй основі означає, що процеси, які впливають на відносини між різними соціальними та культурними групами у конкретній країні, сприймаються як однобічні, а бажаний результат для всього суспільства передбачає мінімальні зміни в способах життя більшості (титульного населення) та в інституційній політиці країни [19; 21] (тут важливо зауважити, що в США термін «асиміляціонізм» зазвичай означає щось ближче до інтеграціонізму, який більше характерний для країн Європи). Іншими словами, асиміляціонізм – це не обов'язково політика згідно з принци-

Таблиця 1

Відмінності між асиміляціонізмом, індивідуалістичною інтеграцією, космополітизмом і мультикультуралізмом (згідно з класифікаційним концептом Т. Модуда) [19; 21; 23; 24]

Блоки відмінностей	Асиміляціонізм	Індивідуалістична інтеграція	Космополітизм	Мультикультуралізм
Об'єкти політики	Особи і групи, позначені як різні та з «відмінностями»	Особи, позначені «відмінностями», особливо їхнє сприйняття дискримінаційною практикою держави та громадянського суспільства	Особи, позначені «відмінностями», особливо їхнє сприйняття дискримінаційною практикою держави та громадянського суспільства, а також суспільними ідеями про «нас» і «них»	Особи та групи, позначені «відмінностями», особливо їхнє сприйняття дискримінаційною практикою держави та громадянського суспільства, а також суспільними ідеями про «нас» і «них»
Свобода	Меншини заохочують відповідати домінуючому культурному шаблону	Меншини можуть вільно асимілювати чи культивувати свою ідентичність, однак їм не рекомендується думати про себе як про меншину, а як про масив особистостей	Ні меншини, ні більшість не повинні вважати себе належними до однієї ідентичності, хоча й можуть вільно поєднуватися між собою	Члени меншин повинні мати можливості асимілюватися, змішуватися чи поєднувати або культивувати членство в різних групах пропорційно до їхнього власного вибору
Рівність	Наявність відмінності провокує дискримінацію, а тому їй потрібно уникати	Дискримінаційне сприйняття повинне бути активно усунуто, щоби до кожного ставились як до особистості, а не на підставі відмінностей	Антидискримінаційні заходи повинні супроводжуватися розвінчуванням та усуненням домінуючої культури	У доповнення до боротьби з дискримінацією, публічна сфера повинна враховувати наявність нових групових ідентичностей і норм
Братерство	Сильна й однорідна національна ідентичність	Відсутність дискримінації та виховання індивідуальної автономії в рамках національного і ліберально-демократичного громадянства	Люди повинні вільно об'єднуватися через комунальні та національні кордони і мислити себе глобальними громадянами	Громадянство та національна ідентичність повинні включити групові ідентичності, що важливі для меншин і більшості, а тому відносини груп повинні бути діалогічними, а не домінуючими

пом «laissez-faire», адже держава може відігравати важливу роль у регулюванні розмаїття та всіх соціальних процесів. Це більше про політику, в результаті якої іммігранти майже не заважають державі та суспільству, в якому вони отримують нове місце та проживають, при цьому сприяючи їхній максимальній асиміляції, тобто тому, щоб вони стали якомога більше схожими на титульне місцеве населення. Саме через це асиміляціонізм у певний період, за певних умов і в певних середовищах став менш популярним (хоча і залишився домінуючим підходом). Це особливо відбулося в 1960-х роках, коли демократизація та лібералізація поширювались в англійських країнах світу, і мало місце у контексті збільшення підтримки інших підходів до управління соціокультурним розмаїттям через недемократичність, нерівноправність, неліберальність й етатизм, котрі були характерні для самого асиміляціонізму. Прикладом цього стала заява міністра внутрішніх справ Великої Британії Р. Дженкінса в 1966 році, коли він висловив погляд, що інтеграція – це «не процес асиміляції, а можливість рівних прав, що супроводжується культурним розмаїттям в атмосфері взаємної толерантності» [10, с. 267].

На тлі цього потрібно розглядати другий спосіб чи підхід до управління соціокультурним розмаїттям – індивідуалістичну інтеграцію чи інтеграціонізм. У цьому підході процеси соціальної та культурної взаємодії розглядаються як взаємовідносини між обома сторонами чи двосторонні. Це означає, що як члени титульної більшості (місцевого населення тієї чи іншої країни), так і етнічні й інші меншини та іммігранти повинні брати участь в процесі інтеграції, а тому не можна звинувачувати останніх у тому, що вони не можуть, не бажають або не намагаються інтегруватися в суспільство [19; 21]. Враховуючи це, очевидно, що інтеграційне суспільство представляє собою своєрідну арену, де існують дійсні інституції, такі як роботодавці, громадський сектор та уряд тощо, котрі забезпечують, підтримують і сприяють інтеграції, індивідів та груп, беручи на себе соціальну відповідальність за цей процес.

Мультикультуралізм та космополітизм (навіть якщо останній розглядати як один із аспектів чи різновидів пер-

шого, що роблять деякі науковці) у цьому випадку можна трактувати як специфічну «медіану» поміж асиміляціонізмом й індивідуалістичним інтеграціонізмом чи інтеграціонізмом. Проте тут важливо зауважити, що ця концепція потребує уточнень і може бути досить однобічною. Суть у тому, що мультикультуралізм – це така форма інтеграції, яка процедурно враховує і включає інтереси різних груп населення, тобто є різновекторною щодо них. Вона передбачає, що кожна із цих груп населення – як титульна більшість, так і іммігранти – мають свої унікальні особливості, а тому процес інтеграції в суспільство не може обмежуватися винятково за однією універсальною моделлю. Замість цього, цей процес включає в себе кілька різних «культур» або своєрідних «культуралізмів» (яких вочевидь повинно бути не менше двох), що відрізняються не лише зовнішніми рисами чи соціально-економічними характеристиками, але й формами групової ідентичності, і, отже, вимагають наявності двох або більше таких підходів всередині цієї концепції. Отже, у більш сучасному і всеосяжному розумінні мультикультуралізм може вважатись «плюралістичною інтеграцією» або мультикультурним громадянством [19; 21], де центральним аспектом є ідея групової рівності, на відміну від індивідуалістичної інтеграції, де наголошується на особистісних аспектах.

З іншого боку, космополітизм у цьому контексті повинен розглядатися як менш рішуча чи більш індивідуально спрямована форма мультикультуралізму, оскільки він поєднує в собі ідею соціокультурного розмаїття, з одного боку, із критикою чи відмовою від ідеї груп, з іншого боку. Інакше кажучи, такий підхід як космополітизм комбінує концепцію відмінності та критику чи заперечення концепції груп [32]. Відповідно, суперечності на предмет того, наскільки постімміграційні групи існують або повинні існувати і який спеціальний (чи навіть політичний) статус потрібно надавати окремим групам, вказують на наявність щонайменше двох різновидів мультикультуралізму, одним з яких є космополітизм [17] (хоча далеко не всі вчені і практики практикують таку логіку класифікації).

При деталізації та розрізненні цих чотирьох підходів стосовно управління соціокультурним різноманіттям, важливо відзначити, що мультикультуралізм відрізняється від індивідуалістичної інтеграції чи інтеграціонізму в першу чергу тим, що він зосереджується на соціальній реальності груп, а не тільки окремих індивідів і їхніх організацій [17; 18; 20, с. 93–97]. Це призводить до підтримки концепції, що належність до конкретної групи є важливим аспектом ідентичності індивідів у суспільстві або тій чи іншій країні [2]. Таким чином, в рамках політики мультикультуралізму постімміграційні меншини розглядаються як групи, які виділяються від «суспільного загалу», титульної більшості чи

базового соціального стандарту через два типи процесів. З одного боку, це стосується «негативної відмінності», яка виникає найперше через відчуження, почуття неповноцінності, стигматизацію, стереотипи, расизм і дискримінацію. З іншого боку, це стосується «позитивних» відчуттів ідентичності кожною індивіда з певною соціальною групою в країні. Відповідно, у рамках мультикультуралізму спостерігаються глибокі групові розриви, які можна охарактеризувати як «ззовні всередину» та «зсередини назовні». Ці розриви можуть призводити до відчуттів чужості чи неповноцінності, що ускладнюють рівноправне членство індивідів по лінії «ми–вони» у суспільстві [20, с. 93–97]. Хоча важливо відзначити, що далеко не всі теоретики, особливо ліберально налаштовані, поділяють цей підхід, адже не всі з них вважають групи за ключовий елемент виділення мультикультуралізму.

Натомість у контексті космополітизму (навіть якщо розглядати його як одну із форм мультикультуралізму) позиція стосовно соціальних груп є менш виразною, адже відмінності між ними розглядаються як важливі, але міжгрупові ідентичності не є настільки значущими [32, с. 751]. Водночас космополітизм не наближується чи не синонімізується з підходом індивідуалістичної інтеграції або інтеграціонізму, оскільки, з одного боку, він акцентує на необхідності цінувати соціокультурне розмаїття, однак, з іншого боку, не обов'язково сприяє розвитку індивідуалізму. Щоб спростити, космополітизм заперечує тільки уявну групову рівність, яка штучно або стереотипно створюється чи насаджується ззовні. На останок, асиміляціонізм є найбільш жорстким підходом до соціальних груп, визначаючи титульну (більшість) серед них та вимагаючи, щоби всі інші групи відповідали пануючим у суспільстві нормам, навіть внаслідок відмови від своєї власної культури [1; 28].

Теоретично із усього цього випливає, що кожний підхід до управління соціокультурним розмаїттям поєднує різну вагу і приділяє різну увагу груповим або індивідуальним інтересам, потребам й аспектам рівності, тому кожен підхід фактично є «множником» чи «мультиплікатором». Водночас жодна з моделей, будь-то мультикультуралізм, космополітизм, асиміляціонізм чи індивідуалістична інтеграція, й досі не може бути потрактована абсолютною або «ідеальною», адже кожне суспільство має різні рівні групової ідентичності, а також індивідів з різними видами особистісної ідентичності та потреб. Фактично кожний підхід до управління соціокультурним розмаїттям може характеризуватись успіхом чи невдачею в залежності від країни та конкретних обставин.

З емпіричної ж точки зору вартує відзначити, що процес формування та розвитку нових мультикультурних держав у світі є постійним, пролонгованим і далеким від свого завершення. Це складний

та іноді амбігуїтний процес, який впливає на інтереси численних осіб, груп та громад. Така динаміка особливо очевидна на сучасному етапі, а не в період «відкриття» мультикультуралізму й інших підходів до управління соціокультурним розмаїттям у світі. А вже сьогодні перед нами постають завдання економічної, соціальної та політичної інтеграції соціокультурних меншин, а також різні виклики, які пов'язані із глобальними напруженнями, тероризмом та зростанням міграційних (іммігрантських та емігрантських) потоків. Чи не найбільше це стосується потоків іммігрантів із різних мусульманських країн, на прийом яких населення більшості, приміром, європейських й інших країн виявляє менше готовності порівняно із трудовими іммігрантами [15; 27; 33]. Це включає не тільки обмежену відкритість загалом західного суспільства щодо пошуку компромісу і прийняття інших культурних традицій та звичаїв, але і недостатнє бажання самим іммігрантам адаптуватися до цілком або частково нового способу життя у зовсім іншому культурному та соціальному середовищі [14].

Висновки. Загалом у статті розглянуто явище соціокультурного розмаїття в різних країнах і загальнотеоретично й здійснено аналіз, що вказує на потребу систематизації цього явища для розробки стратегій і підходів до управління ним. В ході дослідження вивчено ґенезу, сучасний зміст і різні підходи до управління соціокультурним розмаїттям, інтеграцією меншин та мультикультурністю на теоретичному й практичному рівні і завдячуючи прикладам різних країн світу. У результаті аргументовано, що чинно існують значні теоретичні та емпіричні відмінності у національних підходах щодо управління соціальним і культурним розмаїттям, які можна умовно поділити на асиміляціонізм, мультикультуралізм, космополітизм та індивідуалістичну інтеграцію (або інтеграціонізм). Водночас важливо зауважити, що перелічені підходи не є абсолютними і беззаперечними, хоча все більше і більше враховують менш нормативні й формалізовані аспекти громадянства та інтеграції. При цьому, простежено, що в останній період у світі спостерігається зростання радикалізації суспільно-політичного дискурсу щодо соціокультурного розмаїття та мультикультурності. Це призводить до зростання «жорсткості» чи не всіх підходів і політик управління соціальним і культурним розмаїттям – що загалом, що в окремих країнах. Як результат, спостерігається поступовий перехід від підходу мультикультуралізму до асиміляціонізму та інтеграціонізму в деяких державах, навіть якщо про це не йдеться номінально. Водночас обґрунтовано, що політична теорія повинна й далі розвиватись у цьому напрямі, щоби надалі ще більш якісно охопити та структурувати різні форми і підходи до управління соціокультурним розмаїттям у світі.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Appiah K. Identity, authenticity, survival: Multicultural societies and social reproduction. Gutmann A. *Multiculturalism: Examining the politics of recognition*. Princeton: Princeton University Press, 1994. P. 149–164.
2. Barry B. *Culture and equality: An egalitarian critique of multiculturalism*. Cambridge: Polity, 2001. 399 p.
3. Bertossi C. National Models of Integration in Europe: A Comparative and Critical Analysis. *American Behavioral Scientist*. 2011. Vol. 20. No. 10. P. 1–20.
4. Brubaker R. *Citizenship and nationhood in France and Germany*. Cambridge: Harvard University Press, 1992. 270 p.
5. Choquet S. Models of Integration in Europe. *European issues*. 2017. Vol. 449. P. 1–8.
6. Favell A. *Philosophies of integration: Immigration and the idea of citizenship in France and Britain*. Basingstoke: Palgrave-Macmillan, 1998. 289 p.
7. Fuchs L. *The American Kaleidoscope: Race, Ethnicity, and the Civic Culture*. Middletown: Wesleyan University Press, 1990. 618 p.
8. Goodman W. Questioning national models: Empirical change and measurement issues. *Perspectives on Europe*. 2010. Vol. 40. No. 2. P. 47–50.
9. Jacobs D., Rea A. The end of national models? Integration courses and citizenship trajectories in Europe. *International Journal on Multicultural Societies*. 2007. Vol. 9. No. 2. P. 264–283.
10. Jenkins R. Racial Equality in Britain. Jenkins R. *Essays and Speeches*. London: Collins, 1967.
11. Joppke C. Transformation of immigrant integration in Western Europe: Civic integration and antidiscrimination in the Netherlands, France, and Germany. *World Politics*. 2007. Vol. 59. P. 243–273.
12. Koopmans R., Statham P., Guigni M., Passy F. *Contested citizenship: Immigration and cultural diversity in Europe*. Minneapolis: University of Minnesota Press, 2005. 312 p.
13. Laborde C. *Critical Republicanism. The Hijab Controversy and Political Philosophy*. Oxford: Oxford University Press, 2008. 396 p.
14. Lesinska M. The European backlash against immigration and multiculturalism. *Journal of Sociology*. 2014. Vol. 50. No. 1. P. 37–50.
15. Liang C. *Europe for the Europeans: The Foreign and Security Policy of the Populist Radical Right*. London: Ashgate, 2007. 318 p.
16. Loury G., Modood T., Teles S. *Ethnicity, Social Mobility, and Public Policy: Comparing the USA and UK*. Cambridge: Cambridge University Press, 2005. 643 p.
17. Meer N., Modood T. The multicultural state we're in: Muslims, multiculturalism and the civic re-balancing of British multiculturalism. *Political Studies*. 2009. Vol. 57. No. 3. P. 473–497.
18. Modood T. Multiculturalism and Groups. *Social & Legal Studies*. 2008. Vol. 17. No. 4. P. 549–553.
19. Modood T. Multiculturalism and Integration: Struggling with Confusions. Mahamdallie H. *Defending Multiculturalism*. London, 2011. P. 61–76.
20. Modood T. *Multiculturalism: A civic idea*. Cambridge: Polity, 2007. 193 p.
21. Modood T. Multiculturalism, Ethnicity and Integration: Some Contemporary Challenges. Modood T.,

Salt J. *Global Migration, Ethnicity and Britishness*. Springer, 2011. P. 40–62.

22. Modood T. *Multicultural Politics: Racism, Ethnicity and Muslims in Britain*. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2005. 240 p.

23. Modood T. The Strange Non-Death of Multiculturalism. *Max Weber Lecture*. 2013. No. 2013/03.

24. Modood T. Understanding Death of Multiculturalism discourse means understanding multiculturalism. *Journal of Multicultural Discourses*. 2014. Vol. 9. No. 3. P. 201–211.

25. Mouritsen P. The particular universalism of a Nordic civic nation. Modood T., Triandafyllidou A., Zapata-Barrero R. *Multiculturalism, Muslims and Citizenship: A European Approach*. London: Routledge, 2006.

26. Pettit P. *Republicanism: A theory of freedom and government*. Oxford: Oxford University Press, 1997. 316 p.

27. Roth B. *The Perils of Diversity: Immigration and Human Nature*. Washington: Summit Publishers, 2010. 577 p.

28. Rumbaut R. Assimilation and its discontents: Between rhetoric and reality. *International Migration Review*. 1997. Vol. 31. No. 4. P. 923–960.

29. Triandafyllidou A. The political discourse on immigration in Southern Europe: A critical analysis. *Journal of Community and Applied Social Psychology*. 2000. Vol. 10. No. 5. P. 373–389.

30. Triandafyllidou A., Modood T., Meer N. Introduction: Diversity, Integration, Secularism and Multiculturalism. Triandafyllidou A., Modood T., Meer N. *European Multiculturalisms: Cultural, Religious and Ethnic Challenges*. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2011. P. 1–32.

31. Vertovec S., Wessendorf S. *The multiculturalism backlash: European discourses, policies, and practices*. London: Routledge, 2010. 224 p.

32. Waldron J. Minority cultures and the cosmopolitan alternative. *University of Michigan Journal of Law Reform*. 1991. Vol. 25. No. 3–4. P. 751–793.

33. West E. *The Diversity Illusion: What We Got Wrong about Immigration and How to Set it Right*. London, 2013. 288 p.

REFERENCES:

1. Appiah K. Identity, authenticity, survival: Multicultural societies and social reproduction. Gutmann A. *Multiculturalism: Examining the politics of recognition*. Princeton: Princeton University Press, 1994. P. 149–164.

2. Barry B. *Culture and equality: An egalitarian critique of multiculturalism*. Cambridge: Polity, 2001. 399 p.

3. Bertossi C. National Models of Integration in Europe: A Comparative and Critical Analysis. *American Behavioral Scientist*. 2011. Vol. 20. No. 10. P. 1–20.

4. Brubaker R. *Citizenship and nationhood in France and Germany*. Cambridge: Harvard University Press, 1992. 270 p.

5. Choquet S. Models of Integration in Europe. *European issues*. 2017. Vol. 449. P. 1–8.

6. Favell A. *Philosophies of integration: Immigration and the idea of citizenship in France and Britain*. Basingstoke: Palgrave-Macmillan, 1998. 289 p.

7. Fuchs L. *The American Kaleidoscope: Race, Ethnicity, and the Civic Culture*. Middletown: Wesleyan University Press, 1990. 618 p.

8. Goodman W. Questioning national models: Empirical change and measurement issues. *Perspectives on Europe*. 2010. Vol. 40. No. 2. P. 47–50.

9. Jacobs D., Rea A. The end of national models? Integration courses and citizenship trajectories in Europe. *International Journal on Multicultural Societies*. 2007. Vol. 9. No. 2. P. 264–283.

10. Jenkins R. Racial Equality in Britain. Jenkins R. *Essays and Speeches*. London: Collins, 1967.

11. Joppke C. Transformation of immigrant integration in Western Europe: Civic integration and antidiscrimination in the Netherlands, France, and Germany. *World Politics*. 2007. Vol. 59. P. 243–273.

12. Koopmans R., Statham P., Guigni M., Passy F. *Contested citizenship: Immigration and cultural diversity in Europe*. Minneapolis: University of Minnesota Press, 2005. 312 p.

13. Laborde C. *Critical Republicanism. The Hijab Controversy and Political Philosophy*. Oxford: Oxford University Press, 2008. 396 p.

14. Lesinska M. The European backlash against immigration and multiculturalism. *Journal of Sociology*. 2014. Vol. 50. No. 1. P. 37–50.

15. Liang C. *Europe for the Europeans: The Foreign and Security Policy of the Populist Radical Right*. London: Ashgate, 2007. 318 p.

16. Loury G., Modood T., Teles S. *Ethnicity, Social Mobility, and Public Policy: Comparing the USA and UK*. Cambridge: Cambridge University Press, 2005. 643 p.

17. Meer N., Modood T. The multicultural state we're in: Muslims, multiculturalism and the civic re-balancing of British multiculturalism. *Political Studies*. 2009. Vol. 57. No. 3. P. 473–497.

18. Modood T. Multiculturalism and Groups. *Social & Legal Studies*. 2008. Vol. 17. No. 4. P. 549–553.

19. Modood T. Multiculturalism and Integration: Struggling with Confusions. Mahamdallie H. *Defending Multiculturalism*. London, 2011. P. 61–76.

20. Modood T. *Multiculturalism: A civic idea*. Cambridge: Polity, 2007. 193 p.

21. Modood T. Multiculturalism, Ethnicity and Integration: Some Contemporary Challenges. Modood T., Salt J. *Global Migration, Ethnicity and Britishness*. Springer, 2011. P. 40–62.

22. Modood T. *Multicultural Politics: Racism, Ethnicity and Muslims in Britain*. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2005. 240 p.

23. Modood T. The Strange Non-Death of Multiculturalism. *Max Weber Lecture*. 2013. No. 2013/03.

24. Modood T. Understanding Death of Multiculturalism discourse means understanding multiculturalism. *Journal of Multicultural Discourses*. 2014. Vol. 9. No. 3. P. 201–211.

25. Mouritsen P. The particular universalism of a Nordic civic nation. Modood T., Triandafyllidou A., Zapata-Barrero R. *Multiculturalism, Muslims and Citizenship: A European Approach*. London: Routledge, 2006.

26. Pettit P. *Republicanism: A theory of freedom and government*. Oxford: Oxford University Press, 1997. 316 p.

27. Roth B. *The Perils of Diversity: Immigration and Human Nature*. Washington: Summit Publishers, 2010. 577 p.

28. Rumbaut R. Assimilation and its discontents: Between rhetoric and reality. *International Migration Review*. 1997. Vol. 31. No. 4. P. 923–960.

29. Triandafyllidou A. The political discourse on immigration in Southern Europe: A critical analysis. *Journal of Community and Applied Social Psychology*. 2000. Vol. 10. No. 5. P. 373–389.

30. Triandafyllidou A., Modood T., Meer N. Introduction: Diversity, Integration, Secularism and Multiculturalism. Triandafyllidou A., Modood T., Meer N. *European Multiculturalisms: Cultural, Religious and Ethnic Challenges*. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2011. P. 1–32.

31. Vertovec S., Wessendorf S. *The multiculturalism backlash: European discourses, policies, and practices*. London: Routledge, 2010. 224 p.

32. Waldron J. Minority cultures and the cosmopolitan alternative. *University of Michigan Journal of Law Reform*. 1991. Vol. 25. No. 3–4. P. 751–793.

33. West E. *The Diversity Illusion: What We Got Wrong about Immigration and How to Set it Right*. London, 2013. 288 p.

The evolution of approaches to managing socio-cultural diversity: theoretical and empirical contexts

Fylyk Oleh Zenovijovich

PhD in Political Sciences,
Associate Professor at the Department
of Management and Social
and Humanitarian Disciplines
Lviv Branch of Private Higher Education
Establishment “European University”
Kushevycha str., 5, Lviv, Ukraine
ORCID: 0009-0006-4048-9949

The proposed article emphasizes the diversity of approaches to managing socio-cultural diversity and integration in contemporary political theory and practice. All these approaches are situated on a continuum from maximum homogeneity (or monoculturality) to maximum diversity (or multiculturalism). In this context, the study examines the fundamental approaches to managing socio-cultural diversity and the possibility of their combination or juxtaposition, taking into account theoretical and practical contexts. The research is conducted using various interdisciplinary methods and specific methods of political science, including comparative analysis, systemic analysis, observation, analysis of public policy and socio-political discourse analysis, etc. In turn, the article methodologically combines historical, institutional, normative-value, social constructivist, behavioral and sociological approaches. Taking this into consideration, the research analyzes the genesis, contemporary relevance and various existing methods of managing socio-cultural diversity, the integration of minorities and multiculturalism at theoretical and practical levels, using examples from various countries worldwide. As a result, significant theoretical and practical divergences in national approaches to managing social and cultural diversity are identified, which can be conditionally categorized as assimilationism, multiculturalism, cosmopolitanism and individualistic integration (or integrationism). It is important to note that these approaches are not absolute and indisputable, although they increasingly consider less formal and normative aspects of citizenship and integration. Furthermore, it is determined that many approaches to managing socio-cultural diversity are currently characterized by increasing «rigidity». However, the article highlights the need for further development of the theory to better study, encompass and structure various forms of managing socio-cultural diversity worldwide and in separate countries.

Key words: socio-cultural diversity, assimilationism, integration, multiculturalism, cosmopolitanism, multiculturalism.